

MOBILIZACIJA LOKALNE ZAJEDNICE PROTIV NEŽELJENE UPORABE LOKALNOGA PROSTORA

Sanja STANIĆ
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Centar Split, Split
UDK: 352.078.7(497.5-37 Split):504
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 10. 6. 2003.

U članku su predočeni rezultati istraživanja mobilizacije lokalne zajednice protiv neželjene uporabe lokalnoga prostora na primjeru Stobreča kod Splita. U sklopu Projekta EKO Kaštelanski zaljev na prostoru ove lokalne zajednice planirana je izgradnja kanalizacijskoga sustava s podmorskim ispustom otpadnih voda. Lokalna se zajednica u načelu ne protivi novoj instalaciji u svom prostoru, ali zahtijeva izvedbu koja bi jamčila ekološku, materijalnu i svaku drugu sigurnost. Kako bi spriječilo neželjenu intervenciju, lokalno stanovništvo mobilizira se u obrani lokalnoga prostora. Mobilizacija je u tom aspektu način i pokušaj lokalne zajednice da se afirmira kao ravnopravan partner u procesu gospodarenja lokalnim prostorom. Zaključuje se kako je mobilizacija dinamičan proces, tijekom kojega se poduzimaju brojne i razne aktivnosti, mijenjaju načini i učestalost djelovanja, pri čemu promjene zavise od postignutih rezultata. Mobilizacija je ekološka reakcija, koja se, u istraženom slučaju, može odrediti ekološkom obranom i razvijenim oblikom ekološkoga djelovanja. Mobilizacija je djelovanje na očuvanju i zaštiti lokalnog okoliša, načina i kakvoće življenja, resursa i postojeće gospodarske situacije u kojoj se prepoznaje prosperitet.

Sanja Stanić, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Centar Split, Poljana kraljice Jelena 1/1, 21000 Split, Hrvatska.
E-mail: sanja.stanic@st.hinet.hr

UVOD

Raspravljajući o pokretu za zaštitu okoliša, M. Castells navodi da je mobilizacija lokalnih zajednica u obrani njihova prostora protiv nametanja neželjenih uporaba danas najrašireniji oblik akcije za zaštitu okoliša (2002., 122). Pokret lokalnih zajednica protiv neželjene uporabe njihova prostora javio se u

Sjedinjenim Američkim Državama 1978. godine¹ kao pokret protiv otrovnog otpada, no postupno su se lokalne zajednice aktivirale i oko drugih problema u lokalnom prostoru, npr. protiv izgradnje autocesta i opasnih objekata te protiv neželjena ili pretjerana razvitka.

Kod nas se lokalne zajednice na ovom problemu aktiviraju nešto kasnije nego u zapadnim zemljama. Njihovu je angažiranju prethodio proces formiranja ekološki senzibiliziranih pojedinaca i grupa,² koji percipiraju ekološke probleme, njihove uzroke i posljedice, što bi, kada je riječ o lokalnoj zajednici, podrazumijevalo da stanovništvo postaje osjetljivo na lokalni okoliš, i to kao ekološku vrijednost za sebe, kao čimbenik koji u znatnoj mjeri određuje razinu kakvoće življenja na lokalnom prostoru te kao resursnu vrijednost. Drugi je preduvjet demokratizacija društva, što će omogućiti slobodnije djelovanje ekološki senzibiliziranim pojedincima i grupama.³

Istraživanja o prihvatljivosti energetskih postrojenja, reakcijama na uvođenja rizičnih objekata u lokalni prostor, položaju javnosti u procesu odlučivanja te konfliktnim situacijama radi interveniranja u lokalni prostor, što su provedena kod nas u zadnjih desetak godina, mogu se povezati s problematikom ovoga rada. Najvažnije zaključke predstaviti ćemo u kratkim crtama. Istraživanja prihvatljivosti energetskih postrojenja (Čaldarović, Rogić, 1990.; Kufrin, Smerić, 1992.) pokazala su da se nuklearne elektrane i odlagališta radioaktivnog otpada doživljavaju kao krajnje opasni objekti, pa se ne prihvaćaju u prostoru vlastite lokalne zajednice. Najčešći su razlozi strah, nesreće koje su se dogodile, razlika u percipiranju rizika između eksperata i laika,⁴ procjena koristi i šteta od spornog objekta te osjećaj stigmatiziranosti.⁵ Kada je riječ o ovim objektima, naknada se ne javlja kao motiv prihvatljivosti.⁶ Navedeni objekti osjetno utječu na lokalnu zajednicu, izazivajući ekonomske, demografske i financijske promjene, promjene u stambenoj izgradnji, javnim uslugama te imaju znatan društveni utjecaj (Rogić, Subašić, 1996.). Promjene koje u okolišu nastaju zbog instalacije raznih pogona razgrađuju tradiciju lokalnih zajednica (Rogić, 1995.).

Na hipotetski smještaj rizičnih objekata u lokalni prostor zabilježene su reakcije osobnog angažmana protiv izgradnje, podržavanja izgradnje zbog osobnih ili društvenih koristi, napuštanje mjesta stanovanja te pasivno prihvaćanje situacije (Čaldarović, 1995.). Evidentirana je i NIMBY (*Not in my back yard*) reakcija; iako su općenito protiv izgradnje nuklearnih elektrana ili skladišta opasnog otpada, ispitanici ipak dopuštaju mogućnost da se takvi objekti smjeste na većim udaljenostima od njihova mjesta stanovanja (Čaldarović, Rogić, 1990.). Daljnja analiza NIMBY sindroma u hrvatskom društvu pokazala je kako je ovaj sindrom kombinacija socioloških, psi-

holoških i ekonomskih čimbenika te prirodna reakcija građana na stvarno ili moguće ugrožavanje vlastite zajednice (Šućur, 1992.). Učestalost ovoga sindroma pripisuje se manjku povjerenja između raznih razina u društvu, pa se pretpostavlja kako će razvitkom institucija civilnoga društva u Hrvatskoj ovaj sindrom postupno slabjeti. Rješenjem se, stoga, smatra opće političko okruženje neke zajednice, u kojem će se stvoriti uvjeti pravedne distribucije rizika za sve podjednako, bez razlike (Čaldarović, 1996.).

Istraživanja su pokazala kako je javnost gotovo potpuno isključena iz procesa odlučivanja, pa se odluke donose izvan njezina dometa i nadležnosti. Povjerenje stanovništva znatno je manje u centralizirane, podržavljene i globalne izvore informiranja, a najviše u nezavisne, lokalnije i internacionalnije (Čaldarović, 1995.). Sudionici interveniranja u lokalni prostor imaju različite interese, različito percipiraju posljedice te različito mogu utjecati na odluke o raspolaganju lokalnim prostorom. Stanovništvo je najslabije obaviješteno, od intervencije ne nalazi koristi, zabrinuto je i predviđa negativne posljedice te ima najmanje mogućnosti odlučivanja i ostvarivanja svojih interesa (Lončar-Butić i sur., 2002.). Međutim, što je još važnije, neravnopravnost sudionika ovoga procesa ne zaustavlja se na mogućnostima odlučivanja i raspolaganja prostorom, nego je još očiglednija ako intervencija podrazumijeva uvođenje objekta koji bi mogao imati negativne posljedice za okoliš, stanovništvo ili djelatnosti, prilikom čega će od svih uključenih strana posljedice osjećati jedino lokalno stanovništvo. Stoga se njihova legitimnost u ovom procesu izvodi upravo iz činjenice da su oni jedini kandidati za položaj izravne žrtve (Rogić, Čaldarović, 1996.).

Ponajbliža problemu kojim se bavi ovaj rad jesu istraživanja konfliktnih situacija zbog interveniranja u lokalni prostor, rezultati kojih kazuju kako ekološkim prosvjedima nije imanentna cjelovita ekološka svijest, dok o ekološkoj osjetljivosti svjedoči velik interes i ogorčenje građana. Ekološka reakcija je, ako se zanemari globalna sociokulturna dimenzija, bliska ekološkoj svijesti (Štulhofer, 1991.). Uzrok konfliktnih situacija zbog odlaganja otpada pronalazi se u nepostojanju konzistentnoga i cjelovitoga pristupa odlaganju komunalnog otpada. Osim NIMBY sindroma, evidentirana je velika osjetljivost građana na probleme odlaganja otpada (Šućur, 1992.).

Ovaj je rad pokušaj da se razmotri još jedan aspekt interveniranja u lokalni prostor. Naime, istražen je konkretan slučaj mobiliziranja lokalne zajednice u obrani vlastita prostora na primjeru Stobreča kod Splita. Konfliktnu situaciju izazvalo je uvođenje novog objekta u lokalni prostor, za koji stanovništvo sumnja da bi – ako se ostvari kako je predviđeno – mogao biti izvorom opasnosti te ugroziti vrijednosti okoliša, ka-

kvoću i način života, djelatnosti i resurse lokalne zajednice. Među sličnim reakcijama, događaje u Stobreču držimo posebnim zbog ustrajnosti i brojnih aktivnosti koje je lokalno stanovništvo poduzimalo kako bi spriječilo neželjenu uporabu te zbog okolnosti pod kojima su se aktivnosti odvijale, zbog čega je čitav slučaj pobudio pozornost javnosti i bio podrobno popraćen u medijima.⁷

PROBLEM, CILJEVI I SVRHA ISTRAŽIVANJA, ODREĐENJE POJMOVA I METODOLOŠKI PRISTUP

Predmet ovoga rada jest mobilizacija lokalne zajednice protiv neželjene intervencije u lokalni prostor, koji je istražen na konkretnom slučaju mobiliziranja stanovništva Stobreča kraj Splita.

Temeljni je cilj istražiti proces mobiliziranja lokalne zajednice, a u okviru toga cilja posebno je istražen uzrok, povod i cilj mobilizacije, akteri i aktivnosti koje su poduzete u okviru mobilizacije te faze mobilizacije.

Tvrđnje do kojih smo došli u ovom radu mogu poslužiti za sprječavanje sličnih konfliktnih situacija koje nastaju zbog interveniranja u lokalni prostor, a na relaciji aktera koji su uključeni u proces gospodarenja lokalnim prostorom.

U pokušaju određenja lokalne zajednice koje bi bilo primjereno istraživanom problemu, navodimo četiri glavne skupine odrednica, što prema I. Rogiću i O. Čaldaroviću (1996.) oblikuju "identitet" lokalne zajednice. Prema ovima autorima, lokalna zajednica određena je područjem i njegovim obilježjima, pri čemu se lokalni teritorij može jasno razgraničiti, zatim institucionalnom mrežom, koja određuje općenit sistemski okvir djelovanja aktera lokalne zajednice, a koja podrazumijeva i samoorganizacijsku baštinu lokalne zajednice. Treća je skupina kolektivna osobnost lokalne zajednice, što bi bilo iskustvo aktera lokalne zajednice kao pripadnika iste skupine, koje je nužno da bi se moglo govoriti o posebnom tipu društvenog aktera. Četvrtu skupinu odrednica čine individualni i skupni akteri koji u lokalnoj zajednici svakodnevno djeluju kao njezini unutarnji članovi, čiji interesi, potrebe, ovlasti, veličina društvene moći predstavljaju podlogu raznim kombinacijama odnosa, što se protežu od suradnje do suparništva.

Mobilizacija se općenito može odrediti kao proces solidariziranja i organiziranja te djelovanja pojedinaca ili grupa zbog problema koji se percipira kao zajednički, s ciljem njegova otklanjanja ili postizanja rješenja, odnosno ostvarenja zajedničkog interesa. Mobilizacija zbog ekološki konfliktne situacije podrazumijeva solidariziranje i djelovanje ugroženih pojedinaca i grupa čije su aktivnosti usmjerene prema sprječavanju ili rješavanju ekološkoga problema ili, pak, ublažavanju posljedica. Tako shvaćena mobilizacija povodom ekološko-

ga problema podrazumijevala bi ekološku osjetljivost i ekološku reakciju.⁸

Ekološku osjetljivost detaljnije ćemo odrediti kao poseban senzibilitet koji nastaje uslijed općenito pogoršanih ekoloških uvjeta življenja, a iskazuje se kao spoznaja o stanju i promjenama u okolišu te problemima i poteškoćama koje nastaju zbog života u ugroženom okolišu. Na temelju takve percepcije nastaje kritički stav kako je promjena postojećeg stanja nužna, nakon čega slijedi ekološka reakcija kao aktiviranje na rješavanju ekoloških problema. Tako bi ekološka reakcija bila prakticiranje ekološke osjetljivosti kroz konkretne aktivnosti koje teže zaštititi okoliša.

Metodološki pristup prilagođen je problemu i ciljevima istraživanja. Polazeći od činjenice kako se radilo o specifičnom socijalnom problemu, koji je prije zahtijevao razumijevanje i interpretaciju, smatrali smo prikladnim odabir kvalitativne metodologije i kombiniranje sljedećih metoda:

a) Analiza sadržaja natpisa objavljenih u dnevnom listu *Slobodna Dalmacija* od 1. 1. 2002. godine do 1. 9. 2002. godine. Uzorak je obuhvatio sve brojeve u navedenom razdoblju i sve novinske članke (neovisno o vrsti novinskog izričaja) koji su kao temu imali događaje u Stobreču u svezi s navedenim problemom.

b) Analiza sadržaja dokumentacije Udruge za očuvanje kulturne i prirodne baštine Stobreča *Epetium*,⁹ kojom su obuhvaćeni razni pisani (pisma, molbe, zapisnici, izvješća, prijave, tužbe, pozivi, priopćenja) i vizualni dokumenti (fotografije, videozapisi).

c) Nestrukturirani, skupni intervju s članovima Udruge *Epetium*, na temu *Stobreč protiv EKO ispusta*. Voditelj razgovora služio se okvirnim popisom tema (*interview guide*) o kojima je trebao razgovarati, a tijekom intervjua prilagođavao je trenutačnoj situaciji. U intervjuu je sudjelovalo jedanaest članova sudionika mobilizacije te sadašnji i bivši predsjednik Udruge. Intervju je prethodno dogovoren i obavljen u prostorijama Udruge 11. prosinca 2002. godine, a trajao je tri sata. Uz suglasnost intervjuiranih, razgovor je tonski sniman.

d) Provedeno je jednokratno, slobodno promatranje sporne lokacije na kojoj se odvijaju građevinski radovi.

PROSTORNI OKVIR I DJELATNOSTI LOKALNE ZAJEDNICE

Stobreč je smješten istočno od Splita, oko 5 kilometara od središta grada. Naselje se nalazi na poluotoku, zapadnom dijelu uvale, gdje rijeka Žrnovnica uvire u more. Područje je izvanredno zbog same lokacije te zbog mikroklimatskih uvjeta, što su determinirali razvitak turizma, poljodjelstva i športsko-rekreativnih sadržaja. Na istočnom dijelu iste uvale nalazi se mjesto Podstrana.¹⁰

Stobreč su osnovali grčki kolonisti u 3. st. pr. Kr., na mjestu nestalog ilirskog naselja, a nazvali su ga Epetion. Naselje je bilo lučko-trgovačko i preko njega se odvijala trgovina s okolnim ilirskim mjestima. O ovom razdoblju svjedoče do danas sačuvani ostaci grčkoga bedema. Vrijedan je spomenik i starokršćanska bazilika s kraja 5. stoljeća, koja je dobila ime po rimskom mučeniku Lovri (Laurentius), a odatle potječe i današnje ime Stobreča.

Zbog blizine Splita i niže cijene zemljišta, kao i drugih pogodnosti, Stobreč je bio privlačno mjesto za naseljavanje i gradnju privatnih kuća. Danas broji oko 4000 stanovnika. Mjesto je okruženo lijepim plažama, a u njegovoj su okolici brojni turistički, športski i rekreativni sadržaji,¹¹ bogata je i ugostiteljska ponuda, a navedene djelatnosti većini su mještana osnovni izvor prihoda. Ušće rijeke Žrnovnice poznato je mrjestilište ribe, pa je stobrečki akvatorij mjesto športskog i profesionalnog ribolova, a mnogi se mještani Stobreča i Podstrane bave ribarstvom kako bi dopunili svoju prehranu.

OPIS PROBLEMA I STRANE U PROBLEMU

U sklopu Projekta EKO Kaštelanski zaljev, što ga provodi Agencija EKO Kaštelanski zaljev, planirana je izgradnja kanalizacijskoga sustava Split-Solin s podmorskim ispuštom u Bračkom kanalu, 1800 metara od obale (rta Stobreča). U prvoj fazi planirana je ugradnja mehaničkoga pročišćivača otpadnih voda. U problem su uključene tri strane: Agencija EKO Kaštelanski zaljev, Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja te lokalna zajednica na čije se područje novi objekt instalira.

Stav je Agencije da je Projekt prošao sve stručne provjere, o čemu postoji i dostupna je sva dokumentacija, pa su na temelju projektne i studijske dokumentacije utvrđene faze i dinamika realizacije, pri čemu se vodi računa o utjecaju sustava na stanovništvo i okoliš. Agencija također ističe kako je Projekt dobio podršku Mjesnog odbora Stobreča te suglasnost Ministarstva zaštite okoliša i prostornog uređenja. Ispust je projektiran na temelju detaljnih oceanografskih ispitivanja, a Projektom je definirana i revizijom prihvaćena duljina ispusta od 1800 metara: 1600 metara plus 200 metara difuzora od rta Stobreča te u prvoj fazi ugradnja mehaničkoga pročišćivača otpadnih voda. Izrađene su i dvije kontrole, i to izradbom matematičkoga modela (IGH d.d. Zagreb – PC Rijeka i Institut za oceanografiju i ribarstvo, Split) te fizikalnoga modela (Hidrotehnički laboratorij Fakulteta građevinskih znanosti, Zagreb). Rezultati ovih modela pokazuju kako je predviđena duljina i predviđeni stupanj pročišćavanja na kopnu takav da neće biti ugrožen obalni pojas Splita, Stobreča i Pod-

strane, a ni Bračkoga kanala. Fizikalnim modelom dokazano je da bi sigurnost bila postignuta i s 200 metara kraćim ispu-
stom, no odlučeno je da se duljina ispusta zadrži na onoj pro-
jektiranoj (1800 metara). Predviđena je fazna izgradnja susta-
va, što je uobičajen način, jer se optimalni učinci postižu tek
kada se u realnim uvjetima sagledaju stvarne karakteristike
hidrauličkog opterećenja i otpadne vode.

Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja drži
sanaciju Splitske luke i Kaštelanskog zaljeva jednim od prio-
riteta Republike Hrvatske na području zaštite okoliša, a inte-
res mediteranskih zemalja i međunarodnih financijskih insti-
tucija pokazuje da je taj zahvat jedan od prioriteta i na cijelo-
m Sredozemlju. Osim toga, sustav odvodnje i pročišćava-
nja otpadnih voda Split-Solin i Kaštela-Trogir zahvati su kojima
će se popraviti komunalni standard stanovništva toga podru-
čja. Na temelju prethodnih istraživanja, studijske i izvedbene
dokumentacije te glavnoga projekta koji je izrađen u skladu s
lokacijskom dozvolom, Ministarstvo je 12. studenoga 2001. go-
dine izdalo građevnu dozvolu, pa tako nema pravne zapreke
izvođenju radova. Ministarstvo smatra da je izgradnja ispu-
sta samo prvi korak u razvoju konačnoga rješenja; razvoj i di-
namika (rokovi) izgradnje cjelovitoga sustava planirani su u
skladu s očekivanim budućim opterećenjima otpadnom vo-
dom. Ako se steknu uvjeti koji bi opravdali podizanja razine
čišćenja i prije rokova predviđenih dinamikom fazne izgrad-
nje, izgradnji daljnjih faza pristupit će se kad nastupe takvi u-
vjeti bez obzira na planirane rokove.

Lokalno stanovništvo generalno se ne protivi gradnji ispu-
sta na lokalnom području, međutim smatra da predviđena du-
žina ispusta nije dovoljna, kao ni ugradnja mehaničkoga pro-
čišćivača otpadnih voda.¹² Uporišta njihovim sumnjama jesu:

1. Angažirani stanovnici istražili su kako predviđeni na-
čin izvedbe nije u skladu s propisanim normativima, zakoni-
ma RH ni međunarodnim obvezama koje je RH preuzela u po-
gledu zaštite okoliša.¹³

2. Postoji uvjerenje kako je biokemijski pročišćivač bio pred-
viđen, da su ga nadležni obećali, ali se od njega odustalo,
pretpostavlja se zbog manjka novca.¹⁴

3. Brojne su bojazni i sumnje zbog mogućih onečišćenja i
opasnosti, a koje se navode u Studiji o utjecaju na okoliš.¹⁵

Lokalna zajednica novi objekt, onako kako je izvedbom
predviđen, doživljava kao nametnut te zahtijeva sljedeće:

1. ugradnju biokemijskoga pročišćivača u prvoj fazi
2. produženje pomorskog ispusta radi veće sigurnosti
3. da se ne minira greben Kaval, koji je simbol Stobrečke vale
4. ekološku rentu za slučaj umanjivanja vrijednosti ne-
kretnina, zemljišta te posljedica za djelatnosti i resurse
5. rješavanje lokalne kanalizacijske mreže u okviru Projekta.

Udruga za očuvanje kulturne i prirodne baštine Stobreča Epetium od sredine 1999. godine prati i uključena je u zbivanja oko Projekta. Uz podršku većine lokalnoga stanovništva, koja je izražena na javnim skupovima građana te potpisivanjem peticije o zahtjevima – potpisalo ju je oko 80 posto građana s pravom glasa (1383 potpisa) – Udruga postaje pokretač i organizator svih aktivnosti koje su poduzete kako bi se spriječila realizacija Projekta onako kako je predviđeno. Kako do tada poduzete aktivnosti nisu dale rezultata, početkom 2002. godine Udruga poduzima odlučnije akcije; tužbu Ustavnom sudu RH (26. 4. 2002.) te tužbu Sudu za ljudska prava Europskoga parlamenta u Strasbourgu (14. 8. 2002.). Istodobno se organiziraju masovni prosvjedi, koji postaju gotovo svakodnevni, a s kojih prosvjednici upućuju poruke o svom problemu i ustrajnosti dok se ne udovolji njihovim zahtjevima. Kako se zbog akcija koje poduzima lokalno stanovništvo radovi ne mogu odvijati po predviđenom planu, Agencija i izvođači radova trpe znatne materijalne štete,¹⁶ pa Agencija angažira zaštitare, a u skladu s dogovorom Ministarstva zaštite okoliša i prostornog uređenja i Ministarstva unutrašnjih poslova lokaciju na kojoj se izvode radovi, kao i prosvjede stanovništva, redovito prati i nadzire policija.

U lipnju i srpnju 2002. godine napetost eskalira; unatoč prosvjedima mještana, uz prisutnost policije i zaštitara, počinju radovi na lokacijama u Stobrečkoj vali. Presudan se događaj zbija 23. srpnja, kada mještani – da bi onemogućili početak radova – prosvjedima na građevnoj lokaciji pokušavaju spriječiti izvođače, uslijed čega dolazi do intervencije policije i zaštitara.¹⁷ Prosvjedi su bili do kraja kolovoza 2002. godine, kada iznenada prestaju.¹⁸ Ukupno je bilo 42 prosvjeda, a u nekoliko je navrata dolazilo do napetih situacija i sukoba prosvjednika s policijom ili zaštitarima. Od kolovoza 2002. godine u dnevnom tisku nalazimo samo obavijesti o miniranju i izvješća o redovitom odvijanju radova na lokacijama te, s druge strane, pojedinačne reakcije mještana (pisma uredništvu), uglavnom vezane za štete nastale na objektima, što se pripisuje radovima.

UZROK, POVOD I CILJ MOBILIZACIJE

Nemogućnost da lokalno stanovništvo utječe na odlučivanje i raspolaganje lokalnim prostorom, što je u literaturi već konstatiran uzrok mobiliziranja lokalnih zajednica, bilježimo i u ovom slučaju. Međutim, u dokumentaciji Udruge Epetium nalazimo indikativne izvatke koji upućuju na dvije posebnosti: "...nije obavljena javna rasprava i javni uvid, potpuno je izostala javnost rada, nikada nisu objavljeni rezultati recenzije projekta..." (dopis Hrvatskom helsinškom odboru, 10. 3.

2002.) i "...nije bilo javnog uvida i javne rasprave o projektu. Predstavnici izvođača su bili tri puta u Stobreču i javno istupili. 1991. na vlastitu inicijativu, 2000. na poziv mjesnog odbora i 2002. na poziv Udruge Epetium. Na tim skupovima građani su u pravilu izražavali nepovjerenje prema projektu i predlagali nova ili dodatna rješenja i zahtjeve, ali ništa od toga nije uvaženo..." (dopis pučkom pravobranitelju, 2. 9. 2002.).

Iz ovoga se može zaključiti o načinu kako je lokalna javnost isključena iz faze pripreme uvođenja novog objekta u lokalni prostor. Naime, javnost rada postoji, javna rasprava se provodi, ali na ograničenoj i formalnoj razini, pa je na taj način forma zadovoljena i problematika raspravljena, a mimo sudjelovanja lokalne javnosti, koja je tako dovedena pred gotov čin instaliranja objekta. Osim toga, na rijetkim susretima s nositeljem Projekta, većinom na poticaj lokalne zajednice, stanovništvo je izrazilo sumnje u tehničku izvedbu, odnosno u sigurnost ponuđenoga rješenja, koje, međutim, nisu uzete u obzir niti su otklonjene. Stoga bismo kao posebnost konkretnoga slučaja istaknuli i nedostatnu komunikaciju o eventualnim opasnostima i posljedicama, odnosno nemogućnost stanovništva da utječe na tehničku izvedbu koju drži sigurnom za okoliš i ljude.

Izjava člana Udruge Epetium o načinu shvaćanja problema poslužiti će za određivanje povoda mobilizaciji: "...Prije četiri godine došli smo do Studije utjecaja na okoliš, Margete i Barića. Kad smo pročitali, ostali smo zaprepašteni, zgranuti količinom fekalnih voda koje će se ispuštati i katastrofalnim posljedicama koje se mogu dogoditi u okolišu." Prepoznate su i moguće posljedice: "...More će izgubiti prozirnost i bistrinu i postat će mutno. Namnožit će se alge koje će plutati po moru i more će ih izbacivati na obalu. Širit će se neugodni mirisi. Ali najviše nas je strah od nevidljivoga. Strah nas je od bolesti i zagađenja teškim metalima i drugim otrovima. Zagađeni će se ribe i školjke, a preko njih i mi sami. More će biti III. kategorije, a u promjeru od 2 kilometra bit će zabranjeno kupanje, izlov riba i školjki. A tko će zabraniti ribi da se kreće izvan toga promjera?! O turizmu više neće biti ni govora!"

Ugroženost zbog svijesti o razmjerima problema i eventualnim posljedicama, motivirala je stanovništvo na reagiranje: "...Strah nas je za naše živote i živote naše djece. Ovo je najveći ispušt nepročišćenih fekalnih voda na Jadranu. Sve vode dijela Splita, industrijske zone, Vranjica, dijela Zagore, Poljica i svih naselja kojima slijevne vode idu prema Stobrečkom zaljevu, sve se te vode dovode u zonu turizma i stanovanja, gdje je more I. kategorije. Od same te činjenice nam se ježi koža! I mi smo morali reagirati..."

Iz navedenoga vidi se bojazan od ekoloških šteta: onečišćenja mora i obalnoga pojasa, kao i mogućnosti ekološkog ak-

cidenta, a povezano s ekološkim štetama, strahuje se za zdravlje i kakvoću življenja. Osim ekoloških, pretpostavljaju se i gospodarske štete: u turizmu, poljodjelstvu, ribolovu, športu i rekreaciji te ugostiteljstvu. Očekuje se da će uvođenje novog objekta u lokalni prostor prouzročiti i druge materijalne štete, primjerice pad vrijednosti nekretnina i zemljišta, kao i različite poteškoće, nemogućnosti i ograničenja u svakidašnjem životu. Percipiranje promjena u okolišu i ekosustavima te problema koji će na temelju toga uslijediti u načinu života zbog narušenih ekoloških uvjeta upućuje na zaključak kako je povod mobilizaciji ekološka osjetljivost. Međutim, kako postoji bojazan da će se instalacija odraziti na resurse, djelatnosti te materijalne vrijednosti, kompletnije je kao povod mobilizaciji, osim ekološke osjetljivosti, odrediti i očekivane materijalne i gospodarske štete.

Zahtjevi koje je istaknula lokalna zajednica, a koji bi se općenito mogli odrediti kao orijentacija na postizanje sigurnosti – bilo okoliša, ljudi ili dobara – mogu poslužiti u određenju cilja mobilizacije. U tu svrhu ilustrativne su i izjave članova Udruge, u kojima su česte formulacije: "...obrana naših obitelji i kućnog praga... sačuvati zdravu sredinu... osigurati naše živote i živote naše djece... osigurati budućnost." Zahtjevi i izjave upućuju na to kako je cilj mobilizacije višestruk: sačuvati okoliš, postojeći način i kakvoću življenja, spriječiti gospodarske i materijalne štete, odnosno osigurati siguran život uz objekt koji će se instalirati tako da se što više smanji rizik. Isticanjem navedenih ciljeva lokalna se zajednica konstituirala kao akter na zaštiti okoliša, ali i na očuvanju razine kvalitete življenja, dobara, resursa i materijalnih vrijednosti. Osim toga, važno je naglasiti da se kao cilj nigdje ne spominje odbijanje primitka rizičnog objekta, kao ni da se ostvarenje ciljeva rukovodi logikom koja povezuje ekološko i ekonomsko, čemu u prilog govori sljedeća izjava: "...Ako našu sredinu sačuvamo zdravom, nitko nam ne treba ništa davati, jer smo onda u stanju sami svojim sredstvima od svojega rada sve izgraditi, kao što smo i do sada..."

SOLIDARIZACIJA S MOBILIZACIJOM I PODRŠKA MOBILIZACIJI

Na temelju podatka da je peticiju potpisalo 80 posto odrasloga stanovništva te da su podnositelji tužbe Ustavnom sudu RH 2106 građana Stobreča,¹⁹ može se zaključiti o solidarizaciji većega dijela lokalnoga stanovništva oko rješavanja problema. Solidarizaciju su uvjetovala dva činitelja, od kojih je prvi priroda ekološkoga problema, što podrazumijeva njegovo podjednako djelovanje (posljedice) na sve kategorije i strukture stanovništva na području na kojem se događa. S druge strane, razlog solidariziranju jest kalkulacija koristi i šteta, pri

čemu većina očekuje materijalne ili gospodarske štete, dok se koristi ne pretpostavljaju. Naime, u ovom slučaju riječ je o specifičnom objektu, od kojega je zaista teško očekivati neke koristi, koje će, u sličnim situacijama, pronaći barem dio lokalnoga stanovništva, važući ekološke štete i eventualne dobitke, što mogu biti osobne koristi, kompenzacije i obeštećenja pojedinaca ili zajednice.

Lokalna je zajednica procijenila kako je važno omasoviti mobilizaciju, čime su se pretpostavljali veći izgledi da akcija uspije. Stoga su se ulagali posebni naponi kako bi se predstavio problem, njegovo šire djelovanje i značenje te izazvala pozornost i dobila podrška okolne i šire javnosti. U prvom redu očekivala se podrška stanovništva okolnih mjesta i grada Splita,²⁰ zatim od svih za koje se pretpostavljalo da mogu pomoći: ekoloških udruga, međunarodnih organizacija, političkih stranaka, osoba na vlasti i uglednih osoba. U pogledu skretanja pozornosti poduzeti su naponi, uglavnom zbog izvještavanja medija, dali rezultata, ali je podrška na praktičnoj razini izostala. Naime, u dokumentaciji Udruge pronalazimo kako su podršku mobilizaciji izrazile brojne ekološke udruge i ogranci nekih političkih stranaka. Međutim, samo je jedna ekološka udruga i stanovništvo obližnje Podstrane, podjednako ugroženo realizacijom Projekta, sudjelovala u praktičnim akcijama, čime su zavrijedili da ih se u dokumentima naziva saveznicima.

Razlozi zbog kojih je izostala podrška lokalnom stanovništvu vjerojatno su različiti i kompleksni, ovisno o kojoj se instanci radi. Međutim, kada je riječ o okolnom stanovništvu, izjave članova Udruge iz kojih izdvajamo sljedeće formulacije: "Njih nije briga šta se događa par kilometara dalje... Oni misle da je to daleko od njih... Ne znaju ono šta smo mi saznali..." mogle bi upućivati na zaključak kako je ekološki problem percipiran kao tuđ odnosno, na lokalni prostor ograničena djelovanja i posljedica, na temelju čega se zaključuje da oni nisu ugroženi, pa izostaje osjetljivost i reakcija. U tom slučaju procjena ugroženosti bila bi presudna i za solidariziranje i za podršku.

AKTERI MOBILIZACIJE

Akterima mobilizacije u konkretnom slučaju možemo odrediti većinu lokalnoga stanovništva; u najširem smislu koji su potpisali Peticiju ili koji su potpisnici tužbe Ustavnom sudu RH. Međutim, akterstvo se može detaljnije odrediti prema angažiranosti na rješavanju zajedničkoga problema, čime su izdvojene tri skupine aktera. Prvu, najbrojniju, nešto više od 3/4 odrasloga stanovništva, čine oni čiji je doprinos ograničen na solidariziranje sa stavom o problemu, a suzdržani su od sudjelovanja u praktičnim aktivnostima. Drugu skupinu čini

otprilike svaki četvrti iz prethodne, koji osim stava o problemu povremeno ili redovito sudjeluje u praktičnim akcijama mobilizacije. Najmanje je aktera koji su u funkciji pokretača i organizatora akcija, koji su osobno izloženi, ulažu posebne napore, planiraju, organiziraju i predvode aktivnosti kako bi se postiglo rješenje za zajednički problem, što je dio članstva Udruge Epetium. Oni su već aktivni u očuvanju prirodnih i kulturnih vrijednosti, a pojavom ovoga problema angažiraju se i na njegovu rješavanju.

Način angažiranja u mobilizaciji razlikovao je tri skupine aktera. Prva, najbrojnija, ali s najmanjim angažmanom, mogla bi se odrediti kao pasivno akterstvo. Svaki četvrti pasivni akter postaje aktivan, prakticira stav o problemu i tako osobnim istupom pridonosi rješavanju problema, a treću, najmalobrojniju skupinu, činili bi angažirani akteri, otprije aktivni u očuvanju i u najvećoj mjeri posvećeni novom problemu.

AKTIVNOSTI U MOBILIZACIJI

Akteri u mobilizaciji poduzeli su brojne aktivnosti s temeljnim ciljem da se ispune zahtjevi lokalne zajednice. Aktivnosti planiraju, organiziraju i predvode angažirani akteri, a osim njih u njima sudjeluju aktivni akteri i podrška mobilizaciji. Aktivnosti smo promatrali prema usmjerenosti, na temelju čega smo ih podijelili na unutarnje, koje su orijentirane prema lokalnoj zajednici (ljudima i prostoru), i vanjske, usmjerene prema čimbenicima izvan lokalne zajednice.

Unutarnje aktivnosti usmjerene su prema:

a) *mjesnoj javnosti*, radi informiranja, dogovaranja i solidarnizacije (tribine, javni skupovi, sastanci, potpisivanje Peticije)

b) *lokalnoj vlasti*, s ciljem suradnje i dogovora (sastanci, pisma)

c) *angažiranim akterima*, s ciljem stjecanja znanja o problemu (pronalaženje i proučavanje znanstvene i stručne literature, kontaktiranje sa stručnjacima, pronalaženje sličnih slučajeva)

d) *samom slučaju*, s ciljem njegova dokumentiranja (bilježenje, prikupljanje dokumentacije, fotografiranje, videosnimanje i audiosnimanje, izradba WEB stranice)

e) *mjesnom okolišu*, s ciljem njegova očuvanja i njegovanja te iskazivanja i poticanja ekološke svijesti (uređenje zelenih površina u mjestu, čišćenje priobalja i podmorja).

Vanjske su aktivnosti usmjerene prema:

a) *okolnoj i široj javnosti*, s ciljem upoznavanja s problemom, privlačenja pozornosti i dobivanja podrške (prosvjedi, istupi u medijima)

b) *medijima*, kako bi se predstavio i obrazložio problem te dobila podrška (sudjelovanje u radijskim i TV emisijama, pisma tisku, održavanje konferencija za tisak, izradba WEB stranice)

c) *nositelju Projekta i izvođaču radova*, s ciljem dogovaranja, ali i onemogućavanja i usporavanja radova (sastanci, prosvjedi na građevnoj lokaciji)

d) *gradskoj, županijskoj i državnoj vlasti*, radi ostvarivanja suradnje i dogovora te dobivanja podrške (sastanci, pisma)

e) *političkim strankama, domaćim i međunarodnim ekološkim udrugama i drugim organizacijama*, kako bi se dobila podrška (pisma, susreti, tribine, sastanci)

f) *uglednim osobama*, za koje se procjenjuje da svojim javnim autoritetom mogu pomoći (pisma, susreti)

g) *znanstvenicima i stručnjacima*, radi informiranja i uvida u znanstvenu i stručnu stranu problema (pisma, susreti)

h) *zakonu i pravosuđu*, radi ostvarivanja pravne zaštite (angažiranje odvjetnika, tužbe, žalbe).

PROSVJEDNE AKTIVNOSTI

Lokalna zajednica poduzima prosvjede kada su već iscrpljeni određeni načini i sredstva djelovanja te kada procjenjuje da nema više mogućnosti da se ciljevi ostvare mirnim načinima. U devetomjesečnom razdoblju, od siječnja do rujna 2002. godine, bila su 42 prosvjeda, koja u pogledu općeg cilja, ispunjenja zahtjeva, nisu postigla uspjeh.

Većinu prosvjeda organizirali su, planirali i predvodili angažirani akteri, dok su se u manjem broju slučajeva prosvjedi događali kao spontana reakcija, odnosno kao trenutačna okupljanja stanovništva zbog određenoga postupka druge strane. Što se tiče mjesta i vremena događanja, većina je bila u jutarnjim satima, na građevnoj lokaciji i prometnicama u neposrednoj blizini naselja. U manjem broju prosvjedi su bili mimohodi, a dvaput je to bila šetnja Magistralom do Splita, duga 5 km.

Prema broju prosvjednika, prosvjedi su se kretali od 30 do najviše 500 osoba. Najviše je bilo prosvjeda koji su brojili od 150 do 200 prosvjednika, dok je prosječno u prosvjedu bilo oko 150 sudionika. U pogledu spolne i dobne strukture prosvjednika, na temelju analize fotografija, može se zaključiti kako su sudionici bili pripadnici obaju spolova i gotovo svih dobnih skupina.

Iako su prosvjedi poduzimani s općim ciljem – a to je ispunjenje zahtjeva lokalne zajednice – oni se mogu prema posebnim ciljevima podijeliti na dvije skupine. S toga gledišta većina ih je bila poduzeta s ciljem ometanja (blokiranje prometnica) i onemogućavanja (radova na građevnoj lokaciji). S takvim namjerama ovi su prosvjedi nerijetko podrazumijevali napete situacije između prosvjednika i ometane strane (vozači, izvođači radova), pa bismo ih mogli nazvati i konfliktima. U većem broju slučajeva ovakvim se prosvjedovanjem

postigao poseban cilj (problem je predstavljen, promet je na određeno vrijeme bio prekinut, spriječeni su radovi). Manje je bilo mirnih prosvjeda – kao okupljanja, šetnji i mimohoda – kojima je cilj bio skrenuti pozornost na miran način iskazivanja nezadovoljstva i dobiti podršku okolnoga stanovništva i javnosti. Iako su, zahvaljujući pozornosti medija, pobudili zanimanje i pažnju javnosti, ovim prosvjedima nije se ostvario cilj dobivanja podrške, pa su tako bili manje uspješni od konfliktnih prosvjeda.

U prosvjedima su upotrijebljena za tu aktivnost uobičajena sredstva: transparenti, državne zastave, leci, a i neka specifična, ovisno o situaciji, lokaciji ili željenom cilju (brodice, plutače, lopate, kante), sredstva simboličnog naboja, koja su trebala upozoriti na ekološku svijest i ciljeve aktera (cvijeće, maslinove grane), a u ovu skupinu ulazila bi i sredstva kojima su akteri na domišljat način iskazali svoje viđenje problema (noćne posude). Poseban način komuniciranja sudionika s javnošću, osobama ili institucijama bili su natpisi – poruke na transparentima, odjeći ili su ih sudionici ispisivali po tijelima, često i na stranim jezicima.²¹

Atmosferu u kojoj su se odvijali prosvjedi određuju odnosi među sudionicima prosvjeda: prosvjednici i podrška, policija i zaštitari, ometeni u redovitim aktivnostima te promatrači. Odnose između prosvjednika i podrške karakterizira zajedništvo i suradnja na ostvarenju zajedničkoga cilja. Na temelju analize fotografija zaključujemo kako mještani sudjeluju u pripremama prosvjeda, npr. izrađujući i ispisujući transparente i letke, postavljajući razglas, a sve u užurbanom i veseloj atmosferi. Ovaj odnos ponajbolje ilustriraju gotovo redovita druženja što su organizirana nakon prosvjedovanja.²² Odnos prosvjednika i čuvara (policija i zaštitari) bio je rijetko miran, a najčešće napet, što je u manjem broju slučajeva eskaliralo do sukoba. U dnevnom tisku u promatranom razdoblju nalazimo 19 članaka u kojima se govori o prosvjedima lokalne zajednice, u 18 se spominje nazočnost policije, dok se u 4 govori o intervenciji policajaca (privođenje, naguravanje, udaranje u moru i nasilno vađenje prosvjednika iz mora). Prosvjede su nadzirali pripadnici interventne, pomorske i temeljne policije te pripadnici specijalnih snaga. Broj policajaca koji su nadzirali prosvjede kretao se od 30 do 150, a prosječno je u prosvjedima tri prosvjednika pratio jedan policajac. Kako su prosvjedi najčešće bili organizirani na prometnicama, u turističkoj sezoni, s namjerom ometanja, nazočnost policije je utoliko opravdana, međutim, možda ipak ne u onim odnosima koji su navedeni. Naime, nazočnost velikoga broja policajaca, osobito specijalnih snaga,²³ samo je pridonosila dramatičnosti situacije i mogućnosti incidenta.²⁴

Reakcije ometenih u redovitim aktivnostima (vozači) najčešće su bile nestrpljenje i ljutnja, u manjem broju slučajeva podržali su prosvjednike i pridružili se prosvjedu. Cjelokupnoj atmosferi pridonosili su i promatrači – od slučajnih prolaznika i radoznalih gledatelja do, primjerice, prodavača iz obližnjih trgovina, koji su u ljetnim vrućinama prosvjednicima besplatno dijelili voće i napitke.

FAZE MOBILIZACIJE

Prema aktivnostima koje je lokalna zajednica poduzimala, njihovoj učestalosti i načinima djelovanja mogu se razlikovati tri faze mobilizacije. Pojedine faze obilježavaju i različita iskustva te uvjerenja aktera.

1. *Spoznaja problema (od jeseni 1999. do prosinca 2001.).* Početkom mobilizacije možemo odrediti nejasnoće i sumnje u tehničku izvedbu objekta i uočavanje mogućih posljedica. Mobilizacija započinje mirnim akcijama; na prvom mjestu pokušava se ostvariti suradnja i dogovor s uključenim stranama. S druge strane, istražuje se problem tako da se kontaktira sa stručnjacima i pronalazi se stručna i znanstvena literatura. Kako bi se mještani informirali o problemu, održavaju se sastanci, tribine i javni skupovi, a uz pomoć medija nastoji se promovirati problem i dobiti podrška javnosti. Karakteristična su iskustva aktera da se lokalna javnost pokušava marginalizirati i zaobići prilikom uvođenja objekta u prostor, zatim uvjerenje o neravnopravnosti lokalne zajednice te nepovjerenje prema drugoj strani. Kako se poduzetim načinima djelovanja nije postigao gotovo nikakav pomak u rješavanju problema, prelazi se na drugačije aktivnosti.

2. *Faza konflikta (od početka 2002. do jeseni 2002.).* Aktivnosti postaju raznolikije, učestalije i agresivnije, vrše se pritisci i općenito se zaoštavaju odnosi među sudionicima procesa, pa se ova faza može odrediti kao konfliktna. Organizira se potpisivanje peticije, javni skupovi, prosvjedi, događaju se spontana okupljanja, održavaju se sastanci i ostvaruju kontakti sa strukturama vlasti, stupa se u kontakt sa međunarodnim udrugama i organizacijama, upućuju se pisma osobama na položajima i instancama vlasti, traže se ostavke, angažira se odvjetnik, podnose se tužbe. I dok je za prvu fazu bilo karakteristično djelovanje angažiranih aktera, u skladu s proširenjem aktivnosti u ovoj fazi mobilizacije sudjeluju i aktivni akteri. Aktivnosti u ovoj fazi, vjerojatno zbog promjene njihova karaktera, podrobno prate i mediji. Zbog velikih očekivanja od poduzetih napora, ali i njihova neuspjeha, karakteristično iskustvo aktera mobilizacije jest razočaranje, poglavito u strukturu vlasti, kontaktirane osobe i institucije od kojih se očekivala pomoć. S druge strane, postoji veliko povjerenje i nada u

pravnu i zakonsku zaštitu, što se drži jedinom preostalom mogućnosti. Zbog okolnosti pod kojima su se odvijali, ali i zbog neuspjeha, odustaje se od daljnjih prosvjeda.

3. *Privremeno zatišje ili završetak mobilizacije (od jeseni 2002.).*

Za ovu fazu znakovito je općenito smirivanje situacije i svojevrsno povlačenje lokalne zajednice. Aktivnosti su ponovo mirnije, manje učestale i manje javne. Kao i u prvoj fazi, akcije obavljaju angažirani akteri. Kako su prosvjedi prestali, radovi na lokaciji se nastavljaju. U tisku nalazimo tek povremene reakcije i pisma pojedinaca. Akteri su svjesni da je mobilizacija bila jedini način da pokušaju ostvariti svoje ciljeve te da su, bez osobita uspjeha, iscrpljene sve mogućnosti djelovanja, pa će daljnji tijek, ili završetak mobilizacije, vjerojatno ovisiti o sudskim rješenjima. Osim u ovoj fazi već gotovo općenitoga nepovjerenja i razočaranja, izdvojili bismo karakteristično uvjerenje aktera kako ljudi nisu važni; odnosno da su u postojećoj konstelaciji interesa lokalni okoliš i lokalno stanovništvo na posljednjem mjestu.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Ekspanzija ekološke problematike jedno je od obilježja današnjice, ali isto tako porast zabrinutosti i zainteresiranosti za očuvanje ekoloških vrijednosti i ekoloških uvjeta života, u skladu s čim su i sve učestaliji načini ekološkoga djelovanja, kao što je prevencija, očuvanje, spašavanje ili obrana, pa je tako posljedica sve opsežnije ekološke problematike razvitak ekološkoga senzibiliteta i načina ekološkoga reagiranja. Smatramo da u tom kontekstu treba promatrati angažman lokalnih zajednica na očuvanju lokalnoga prostora.

S obzirom na ciljeve, u kratkim ćemo crtama rezimirati postignuto. Konfliktna situacija provocirana je intervencijom u lokalni prostor, uslijed čega se, pretpostavljajući moguće posljedice i promjene, lokalno stanovništvo smatra ugroženim. Ekološka osjetljivost očitovala se u nizu aktivnosti i pokušaja kojima je cilj bio očuvanje lokalnog okoliša, kao i blagodat života u takvu okolišu, koje u cjelini čine ekološku reakciju. Prema utvrđenim značajkama, a posebno činjenicama da se prisutnost novog objekta u načelu prihvaća te da se zahtijeva ekološka sigurnost i osiguranje zbog izloženosti riziku i drugim gubicima, ovaj bismo oblik reakcije, po tipologiji reakcija lokalnih zajednica na opasne objekte Sorensena i Whitea (Rogić, Čaldarović, 1996.), mogli odrediti kao ekološku obranu i razvijeni oblik ekološkoga djelovanja.

Mobilizacija lokalne zajednice protiv neželjene uporabe lokalnoga prostora može se odrediti kao djelovanje na očuvanju i zaštiti: a) lokalnog okoliša; b) kakvoće i načina života lokalnoga stanovništva; c) postojeće gospodarske situacije u kojoj se prepoznaje prosperitet pojedinaca i zajednice.

Mobilizacija je dinamičan proces, tijekom kojega se poduzimaju brojne i razne aktivnosti, mijenjaju načini i učestalost djelovanja, pri čemu su promjene akcija i načina povezane s njihovom djelotvornosti. Mobiliziranje lokalnoga stanovništva upućuje na problem u procesu odlučivanja i gospodarenja lokalnim prostorom te je pokušaj da se lokalna zajednica afirmira kao ravnopravan partner u tom procesu.

Nadalje držimo potrebnim reći o djelovanju lokalnih zajednica na zaštiti lokalnoga prostora, što se često određuje ograničenim, dok se u reakcijama lokalnih zajednica konstatira NIMBY sindrom. U tom smislu i M. Castells primjećuje kako se pokret, donekle zlonamjerno, naziva *Ne u mom dvorištu* (2002., 122). Činjenica je da je pokret lokalne naravi, smatra Castells, ali nije nužno i lokalistički, jer potvrđuje pravo na kvalitetan život, što je u suprotnosti s interesima poduzeća i činovništva.²⁵ Tvrđnje do kojih smo došli ovim istraživanjem pokazuju kako je djelovanje lokalnih zajednica nužno ograničeno, prije svega stoga što proizlazi iz ograničene ekološke situacije, pri čemu ekološka osjetljivost i reakcija prate pojavu ekološkoga problema. Nadalje, ograničeni su i ciljevi koji su usmjereni prema očuvanju lokalnih vrijednosti, prostora, načina i kvalitete življenja, resursa i djelatnosti. Način djelovanja uvjetovan je i interesima; naime, sudionici procesa raspolaganja lokalnim prostorom imaju različite interese: s jedne strane nalaze se sudionici koji ne pripadaju lokalnoj zajednici i koji samim tim imaju zasebne i šire interese, koji su najčešće dio ili proizlaze iz opće razvojne strategije, pa se kao takvi mogu percipirati kao otvaranje perspektiva ili rješenje problema šire zajednice. Nasuprot tome, lokalna se zajednica u svom djelovanju vodi užim interesima, jer ima u vidu samo lokalne perspektive. Tako je isti objekt, u konkretnom slučaju, predstavljen kao objekt od šireg interesa jer je rješenje problema regije, dok ga lokalna zajednica iz lokalnih perspektiva vidi kao opasnost za lokalno. Stoga je, kada je riječ o lokalnim ekološkim problemima, ograničenost ekološkoga djelovanja neupitna i imanentna angažmanu lokalnih zajednica oko tih problema. Takav način djelovanja može biti predmetom kritike, međutim istražen slučaj potvrdio je da upravo iz ograničene orijentacije – prema očuvanju lokalnoga – proizlazi ustrajnost i odlučnost lokalnih zajednica u njihovim nastojanjima. Vjerujemo kako je upravo to razlog što je pokret lokalnih zajednica najrašireniji oblik akcije na zaštiti okoliša (Castells, 2002., 122). S druge strane, ograničenost ekološkoga problema predstavlja poteškoću djelovanju lokalnih zajednica, jer u naporima da riješe problem ostaju osamljene.

Što se, pak, tiče NIMBY sindroma, iako u ovom radu nije posebno istraživano, iznesene tvrdnje omogućuju nam da odredimo reakciju u pogledu ovoga sindroma. Činjenica je ka-

ko lokalna zajednica nije dovela u pitanje primitak objekta u lokalni prostor, nego postavlja zahtjeve za ekološku i materijalnu sigurnost, što bi značilo percipiranje ideje distributivne pravde: da svaki građanin ili predio ima podjednaku šansu dobiti svoj udio u zajedničkom onečišćenju okoliša (Čaldarović, 1996., 502). Stoga, ako pod NIMBY sindromom razumijevamo generalno odbijanje primitka takva objekta, onda ovaj sindrom ne bi bio prepoznatljiv u reakciji lokalne zajednice. S druge strane, evidentirali smo nepovjerenje i sumnju, bojazan od onečišćenja, strah od utjecaja na zdravlje, stil i kakvoću življenja, predviđa se i pad vrijednosti zemljišta, nekretnina i resursa, što bi sve upućivalo na strukturu NIMBY sindroma,²⁶ pa bi u tom slučaju neke njegove sastavnice i značajke bile prepoznatljive. Međutim, obrazloženje smo ipak skloniji potražiti u kod nas prisutnoj praksi i lošim iskustvima negoli u NIMBY reakciji. Naime, lokalna zajednica odbija ponudeno dvoetažno rješenje s, u današnje vrijeme, opravdanim upitom o prevenciji onečišćenja te s velikim nepovjerenjem u drugu fazu provedbe. Što se tiče prevencije, miran san lokalnoga stanovništva zahtijevao bi dodatna ulaganja, a i nepovjerenje je povezano s financijskim sredstvima, jer ne tako davno imali smo iskustva s razvojnom paradigmom (Vrcan, 1991.) za koju je bilo karakteristično da su se, zbog oskudice financijskih sredstava, projekti često dijelili na ono što se mora odmah riješiti i dio čije se rješenje može odgoditi, pri čemu se u pravilu događalo da privremeno rješenje postane trajno i da se druga etapa nikada ne ostvari.

BILJEŠKE

¹ Kao prototip pokreta može se uzeti lokalna zajednica *Love Canal*, kada je kućanica Lois Gibbs, posumnjavši da zdravstvene teškoće njezina sina imaju veze s odlagalištem opasnih tvari, ujedinila i pokrenula lokalnu zajednicu te s problemom izašla u javnost. Njezini naponi rezultirali su time da je američka vlada 1980. godine raselila svih 900 obitelji iz ovoga naselja, no važnije je da su, ohrabrene ovim primjerom, mnoge ugrožene lokalne skupine javno izašle sa svojim problemima (Mesić, 1998.).

² Ekološke ideje u našu javnost prodiru sedamdesetih godina prošloga stoljeća, ali su ograničena odjeka, dok se osamdesetih godina ekološka osjetljivost razvija u djelomično strukturiranu, alternativnu razvojnu koncepciju. Procesu jačanja ekološke osjetljivosti zamjetno je pridonijela nesreća u Černobilu te drugi slični poremećaji (Rogić, Čaldarović, 1990.).

³ Direktivna shema nije omogućavala da lokalna zajednica sudjeluje u odlučivanju o svom prostoru, nego je, bez ikakvih naknada, morala prihvatiti razne pogone u lokalni prostor (Čaldarović, Rogić, 1996.). Osim toga, za primanje industrijskih postrojenja u lokalne prostore postojao je splet interesnih konstelacija – od pojedinačnih, preko određenih struktura do općih (Rogić, 1991.).

⁴ Laička percepcija polazi od specifičnih vrijednosnih karakteristika koje se pridaju rizicima kao kompleksnim pojavama, dok se ekspertno shvaćanje temelji na kategorizaciji, klasifikaciji i određivanju granica prihvatljivosti (Čaldarović, Škanata, 1995.).

⁵ Zbog spornog objekta lokalni prostor gubi od svoje privlačnosti te postaje manje poželjan da se u njemu živi (Rogić, Subašić, 1996.).

⁶ Naknadu treba shvatiti kao dokaz da šira zajednica razumije poteškoće koje će lokalna zajednica imati te da ih je spremna umanjiti. Stoga naknada nije ekološki porez niti tehnička mjera kojom bi se umanjio utjecaj tehnologije na okoliš. Naknadu ne treba shvatiti ni kao odštetu za neprimjerene tehnološke mjere smanjenja rizika, ni kao mito za prihvaćanje lokacije. Unatoč važnosti naknade u procesu lociranja, sustav naknada u praksi nedovoljno funkcionira (Rogić, Subašić, 1996.).

⁷ Misli se na velik broj prosvjeda te na pasku i, u određenom broju slučajeva, intervenciju policije.

⁸ A. Štulhofer ekološku osjetljivost određuje kao percipiranje ugroženosti nekom fizičkom promjenom, dok za ekološku reakciju drži kako uključuje temeljitiju analizu problema i spremnost na akciju, pa bi, smatra ovaj autor, ekološka reakcija bila vrlo bliska ekološkoj svijesti i put prema njezinu osvajanju (1991., 189).

⁹ Zahvaljujući otvorenosti i spremnosti za suradnju članova Udruge za očuvanje kulturne i prirodne baštine Stobreča Epetium, prikupljena je bogata građa, što je omogućilo cjelovito sagledavanje problema.

¹⁰ U Podstrani je hotelski kompleks *Lav*, koji se trenutačno adaptira i dograđuje, nakon čega će djelovati kao hotelski kompleks s pet zvjezdica. Poslovat će cijele godine te će zbog svojih sadržaja biti centar odmorišnoga, kongresnoga i zdravstveno-rekreativnoga turizma.

¹¹ U Stobreču je velik kamp, marina, teniski tereni, igralište za golf, kompleks športskih streljana, bočalište, stadion i tereni za mali nogomet, a u blizini je i hotel Zagreb.

¹² U raspravu o ispravnosti i kakvoći tehničke izvedbe u ovom radu se, zbog ciljeva i problema kojim se rad bavi, neće ulaziti.

¹³ U Ustavnoj tužbi građana Stobreča (radi poništenja građevinske dozvole koju je izdalo Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja) navode se gotovo sve konvencije kojih je RH potpisnica, kojih odredbe nisu poštovane pri izdavanju građevinske dozvole. Dalje, nisu poštovane odredbe Zakona o zaštiti okoliša, Zakona o otpadu, Zakona o vodama... Također, EU-direktiva nalagala je ugradnju biokemijskoga pročišćivača do 2001. godine za sve ispuste veće od 15 000 ekvivalent stanovnika. Za 2006. godinu ista direktiva obvezuje ugradnju biokemijskoga pročišćivača za ispuste koji obuhvaćaju više od 10 000 stanovnika... U državnom planu za zaštitu voda RH stoji da za pročišćavanje otpadnih voda kod opterećenja većih od 50 000 ekvivalent stanovnika treba biti ugrađen pročišćivač s najmanje drugim stupnjem (biokemijski) i da u to ulazi i podstav Split-Solin (ispust Stobreč).

¹⁴ Primjerice, proturječne izjave ministra zaštite okoliša i prostornog uređenja, Bože Kovačevića. Na skupu nevladinih udruga u hotelu Marjan (10. 5. 2000.) ministar je rekao da će odmah biti ugrađen biokemijski pročišćivač. Na Portu u Stobreču (9. 3. 2002.), da ako Stobrečani žele biokemijski pročišćivač, neka ga kupe sami, a za

Slobodnu Dalmaciju (8. 2. 2003.) da će biokemijski pročišćivač biti ugrađen kod opterećenja od 150 000 stanovnika (*Slobodna Dalmacija*, 29. 3. 2003., str. 7.).

¹⁵ U studiji Osnovni elementi procjene utjecaja na okoliš kanalizacijskih sustava Split-Solin i Kaštela-Trogir navedene su moguće posljedice i opasnosti. Između ostaloga, može doći do smanjenja kvalitete obalnih voda, razvoja algi i ugičanja riba u ekstremnim uvjetima, promjena u sustavima prirodnih zajednica, smanjenja prozirnosti i promjena boje mora od plavozelene u žutosmeđu, širenja patogenih organizama. Na lokaciji ispusta treba zabraniti ribarenje u krugu od 500 metara i uporabu plodova mora u krugu od 1000 metara (*Hrvatska vodoprivreda*, 7. 1997., str. 24-29).

¹⁶ Početkom kolovoza 2002. Agencija EKO Kaštelanski zaljev procjenjuje kako je blokiranje radova prouzročilo izravnu štetu, koja iznosi više od 400 tisuća eura, a ona će biti i mnogo veća kada se pribroje troškovi od nekorištenja odobrenoga kredita Svjetske banke (*Slobodna Dalmacija*, 9. kolovoza 2002., str. 17).

¹⁷ U Izvješću o radu Udruge za izbornu skupštinu 2002. događaji od 23. 7. 2002. opisani su ovako: "Rano ujutro, oko 5 sati, stigla pomorska, temeljna i specijalna policija i zaštitari (oko 100-150) ljudi, 2 policijska broda (Sv. Mihovil i Dubravica), 5 gumenjaka, 1 brod zaštitara i 1 lučke kapetanije. Bilo je i kopnenih snaga u kampu, na Šinama i oko hotela Lav. Ogradili su prostor oko Kavala i namjestili maonukompresor. Stobrečani došli poslije. Bilo ih je oko 50. Oko 10 žena i Zoran Burić ušli u more i primakli se ograđenom prostoru. Specijalci skočili u more i napali ih. Lidija udarena. Lidija, Sunčica, Pjune i Zoran odvedeni u postaju policije i pušteni tek predvečer."

¹⁸ U pismu Udruge novinarima i javnosti pod naslovom *Zašto više ne prosvjedujemo?* od 21. 11. 2002. objašnjavaju se razlozi prestanka prosvjedovanja. Osim događaja od 23. 7. 2002., izdvajamo: "Napominjemo da je već od prvih prosvjeda Stobreč u nekoj vrsti opsadnog stanja. Mještani su pod stalnom paskom sveprisutne policije, a na gradilištu je mnoštvo zaštitara. Nervoja raste, što se očituje po postupcima policije... Postalo nam je jasno da u Hrvatskoj nema dovoljan broj demokratski, a kamoli ekološki orijentiranih ljudi da bi jedna udruga pokrenula stvari prema radikalnom boljitku... Za "pretpotopni" oblik demokracije koji imamo danas treba veća masovnost i mi radimo na tome. Jasno nam je da demokraciju i upliv javnosti u procese odlučivanja možemo dobiti samo boreći se za to, nitko nam to neće pokloniti..."

¹⁹ U tužbi se kaže kako su podnositelji tužbe "punoljetni građani Stobreča, kojima su povrijeđena ustavna prava... tako i malodobni građani Stobreča, zastupani po svojim roditeljima..."

²⁰ U prilog ovome govori činjenica kako su prosvjedi organizirani i u Splitu te kako su u prosvjedima redovito isticali transparenti s natpisima poput: "Splate, podrži nas!" i "Splate moj, digni i ti svoj glas protiv ekomafije!"

²¹ Brojni natpisi na poseban način govore o čitavom slučaju. Navodimo samo neke: "Gradonačelnice, ne nasjedajte stručnjacima za pranje love, šta nam vridi more kad nemamo morala, Ekoprojekt je silovanje – tražimo prezervative. "Hvala" Vam, šjor Božo, Radite po zakonu!, Welcome to ispust Stobreč! Naše more nije septička jama, Živi se od mora, mriža i uza, dajte da živimo!!!"

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 13 (2004),
BR. 4-5 (72-73),
STR. 867-889

STANIĆ, S.:
MOBILIZACIJA...

²² Nakon prosvjeda često su organizirani odlasci na kavu ili druženja uz muziku i marendu. Iz dokumentacije Udruge Epetium izdvajamo: "Subota, 15. 6. 2002. – oko 50 ljudi na Kavalu i Kaželi. Protest kupanjem. Muzika. Također: Nedjelja, 16. 6. 2002. – *Happeninig* na Kaželi. Marenda uz muziku. Ograđivanje prostora od Kavala do Kažele."

²³ Iz dokumentacije Udruge Epetium: 13. 3. 2002. – pokušaj blokade magistrale na Šinama – oko 150 specijalaca, do zuba naoružanih, sa štitovima.

²⁴ Povodom nazočnosti i interveniranja policije lokalna zajednica poduzela je sljedeće: pismo Policijskoj upravi o zaštiti građana, u kojem se navodi kako su prosvjedi legalni i utemeljeni na zakonima RH; pismo članovima Poglavarstva grada Splita o nasilju policije nad prosvjednicima; sazvana je konferencija za tisak; prosvjedovali su kod glasnogovornika PU Splitsko-dalmatinske te tražili izvješće o događajima; zahtijevali su ostavku ministra unutrašnjih poslova.

²⁵ Kompromis aktera procesa nije upitan, međutim pokret lokalnih zajednica dovodi u pitanje pristranost u odabiru mjesta odvijanja nepoželjnih aktivnosti te nedostatak transparentnosti i sudjelovanja stanovnika u donošenju odluka o uporabi prostora (Castells, 2002., 122).

²⁶ Detaljnije o NIMBY sindromu: Šućur, Z. (1992.) i Čaldarović, O. (1996.).

LITERATURA

Adler, P. A., Adler, P. (1998.), *Observational Techniques*. U: N. K. Denzin, Y. S. Lincoln (ur.), *Collecting and Interpreting Qualitative Materials* (str. 79-110), London, Sage.

Castells, M. (2002.), *Informacijsko doba. Ekonomija, društvo i kultura. Svezak II. Moć identiteta*, Zagreb, Golden marketing.

Cifrić, I., Čulig, B. (1987.), *Ekološka svijest mladih*, Zagreb, CDD i Zavod za sociologiju.

Čaldarović, O. (1994.), *Socijalna teorija i hazardni život. Rizici i suvremeno društvo*, Zagreb, Hrvatsko sociološko društvo.

Čaldarović, O. (1995.), *Opasnost i javnost: informiranje i osobne reakcije prema rizičnim situacijama*, *Socijalna ekologija*, 4 (2-3): 191-204.

Čaldarović, O. (1996.), *Civilno društvo i sindrom NIMBY: osnovne sociološke dileme u hrvatskom društvu*, *Socijalna ekologija*, 5 (4): 501-512.

Čaldarović, O. (1998.), *Elementi zasnivanja ekološke svijesti u nas*. U: I. Cifrić (ur.), *Društvo i ekološka kriza* (str. 153-156), Zagreb, Hrvatsko sociološko društvo.

Čaldarović, O., Rogić, I. (1996.), *Osnovni elementi sociologijske analize za ocjenu aspekata prihvatljivosti lokacija za opasni otpad*. U: D. Subašić (ur.), *Kako živjeti s tehničkim rizikom* (str. 127-162), Zagreb APO.

Čaldarović, O., Škanata, D. (1995.), *Laičko i ekspertno poimanje tehnoloških rizika*, *Socijalna ekologija*, 4 (4): 361-386.

Fontana, A., Frey, J. H. (1998.), *Interviewing: The Art of Science*. U: N. K. Denzin, Y. S. Lincoln (ur.), *Collecting and Interpreting Qualitative Materials* (str. 47-78), London, Sage.

Gilbert, N. (1993.), *Researching Social Life*, London, Newbury Park, New Delhi, Sage Publications.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 13 (2004),
BR. 4-5 (72-73),
STR. 867-889

STANIĆ, S.:
MOBILIZACIJA...

Kufrin, K., Smerić, T. (1992.), Odlagalište nisko i srednje radioaktivnog otpada i lokalna zajednica. Percepcija opasnosti, uvjeta prihvatljivosti i utjecaja na razvoj, *Socijalna ekologija*, 1 (4): 471-483.

Lončar-Butić, N., Župančić, M., Magdalenić, I. (2002.), Reakcija stanovništva na neželjenu intervenciju u okolni prostor, *Sociologija sela*, 40 (1-2): 137-154.

Mesić, M. (1998.), Nastanak i razvoj američkog ekološkog pokreta, *Socijalna ekologija*, 7 (1-2): 91-114.

Rogić, I. (1991.), Glavni epistemologijski elementi strategije razvitka u Kaštelanskom zaljevu. U: *Gospodarenje prostorom Kaštelanskog zaljeva*, Sociologijska studija Kaštelanskog zaljeva (str. 78-109), Split, Sveučilište u Splitu i HAZU Zagreb.

Rogić, I. (1995.), Sociološki aspekti naknade posrednih šteta nastalih izgradnjom opasnih uređaja i sklopova, *Prostor*, 3, 1: 25-42.

Rogić, I., Čaldarović, O. (ur.) (1990.), *Kriza energije i društvo. Sociologijska istraživanja o upotrebi energije*, Zagreb, Zavod za istraživanje sigurnosti.

Rogić, I., Čaldarović, O. (1996.), Tipologija lokalnih zajednica sukladno odnosu spram rizika. U: D. Subašić (ur.), *Kako živjeti s tehničkim rizikom* (str. 53-67), Zagreb, Agencija za posebni otpad.

Rogić, I., Subašić, D. (1996.), Uloga i važnost naknada prilikom izgradnje opasnih postrojenja i uređaja. U: D. Subašić (ur.), *Kako živjeti s tehničkim rizikom* (str. 81-113), Zagreb, Agencija za posebni otpad.

Šućur, Z. (1992.), Komunalni otpad i socijalni konflikti. Analiza jednog slučaja, *Socijalna ekologija*, 1 (4): 555-570.

Štulhofer, A. (1991.), Ekološka mikro kriza i urbani konflikt: studija slučaja dviju zagrebačkih mjesnih zajednica, *Revija za sociologiju*, 22 (1-2): 177-190.

Tomić-Koludrović, I., Leburčić, A. (2002.), *Sociologija životnog stila. Prema novoj metodološkoj strategiji*, Zagreb. Naklada Jesenski i Turk i Hrvatsko sociološko društvo.

Vrcan, S. (1991.), Kaštelanski zaljev: nužnost kritičke prosudbe stare paradigme. U: *Gospodarenje prostorom Kaštelanskog zaljeva*, Sociologijska studija Kaštelanskog zaljeva (str. 110-141), Split, Sveučilište u Splitu i HAZU Zagreb.

Mobilisation of the Local Community Against Undesired Use of Local Space

Sanja STANIĆ

Institute of Social Sciences Ivo Pilar – Centre Split, Split

In the article the research results of mobilisation of the local community against the undesired use of local space are presented on the example of Stobreč near Split. Within the Project ECO Kaštelan Bay, in the area of this local community the construction of a sewage system with an undersea waste-water outlet was planned. The local community is generally not against a new installation in its area, but demands such construction which would guarantee environmental, material and other types of safety. In order to prevent unwanted intervention, the local population got mobilised in

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 13 (2004),
BR. 4-5 (72-73),
STR. 867-889

STANIĆ, S.:
MOBILIZACIJA...

protection of the local space. Mobilisation is in this respect a way and attempt of the local community to affirm itself as an equal partner in the process of managing local space. It is concluded that mobilisation is a dynamic process during which numerous activities are undertaken, their modalities and frequency changed depending on the results achieved. Mobilisation represents environmental reaction, which, in the case explored, can be defined as environmental defence and a developed form of environmental action. Mobilisation is the activity of preserving and protecting the local environment, way and quality of life, resources and the existing economic situation in which prosperity is recognised.

Die Mobilmachung der Gemeindekräfte gegen die unerwünschte Zweckbestimmung von Gemeindegrundstücken

Sanja STANIĆ

Ivo-Pilar-Institut für Gesellschaftsforschung – Zentrum Split, Split

Diese Arbeit präsentiert die Ergebnisse einer Untersuchung über die Mobilmachung der Gemeindekräfte gegen die unerwünschte Zweckbestimmung von gemeindeeigenen Grundstücken. Als Fallbeispiel dient hier die Ortschaft Stobreč bei Split (Mitteldalmatien). Im Rahmen des Projektes "EKO Kaštelanski zaljev [Kaštela-Bucht]" ist auf dem Gebiet dieser Gemeinde der Bau eines Kanalisationssystems geplant, bei dem die Abwässer ins Meer geleitet werden sollen. Die Bevölkerung hat grundsätzlich nichts gegen dieses Bauvorhaben, doch fordert sie eine Projektrealisierung, bei der Umweltschutz sowie materielle und übrige Schutzmaßnahmen gewährleistet sind. Um einen unerwünschten Eingriff zu verhindern, hat sich die Lokalbevölkerung mobilisiert und ist bereit, das für das Bauvorhaben vorgesehene Grundstück zu verteidigen. Die Mobilmachung der Gemeindekräfte ist in diesem Zusammenhang ein Versuch und ein Modus, sich als gleichberechtigter Partner bei der wirtschaftlichen Nutzung gemeindeeigener Grundstücke durchzusetzen. Der Artikel schließt mit der Feststellung, dass Bürgerinitiativen dieser Art ein dynamischer Prozess seien, der zahlreiche verschiedene Aktivitäten umfasse, deren Form und Häufigkeit sich je nach den erzielten Ergebnissen wandeln können. Die Mobilmachung von Gemeindekräften stellt eine Reaktion umweltbewusster Menschen dar, die im dargelegten Fall als fortschrittliche Form umweltbewussten Verhaltens und als entsprechende Verteidigungsmaßnahme bestimmt werden kann, als ein Bestreben zum Schutz der unmittelbaren Umwelt, der Lebensweise und der Lebensqualität, ein Bestreben zum Schutz von Ressourcen innerhalb eines wirtschaftlichen Rahmens, der als zukunftsweisend erkannt wird.